

УДК 343.1

DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.94.3.30>

КОНСТИТУЦІЙНІ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНІ МЕЖІ ОСОБЛИВОГО РЕЖИМУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Андрушко О.В.,
доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії права
та кримінально-процесуальної діяльності,
Національна академія Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького
ORCID: 0000-0003-2345-3427
e-mail: ovandr74@i.ua

Дундукова Л.В.,
слухач курсу денного навчання
факультету професійної освіти та лідерства,
Національна академія Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького
ORCID: 0009-0000-8962-2735
e-mail: tr_lucia@ukr.net

Андрушко О.В., Дундукова Л.В. Конституційні та процесуальні межі особливого режиму кримінального провадження в умовах воєнного стану.

У статті розглянуто особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану, передбаченого ст. 615 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України). Розкрито підстави запровадження спеціального режиму кримінального провадження відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», а також простежено еволюцію законодавчих змін і їх співвідношення з положеннями цього Закону та конституційними засадами, що визначають межі допустимого обмеження прав і свобод людини.

Обґрунтовано, що внаслідок повномасштабної війни та пов'язаних із нею обставин сформувалася особлива модель кримінального судочинства, зумовлена впливом воєнних реалій, зокрема активних бойових дій, тимчасової окупації окремих територій, руйнування інфраструктури та порушення нормального функціонування системи правосуддя.

У статті також розглянуто фіксацію доказів, особливості досудового розслідування та дистанційну участь у процесуальних діях, оскільки застосування цих процесуальних механізмів забезпечує безперервність кримінального провадження в умовах тривалого збройного конфлікту.

Обґрунтовано, що особливий режим кримінального провадження, передбачений ст. 615 КПК України слугує необхідним засобом адаптації системи кримінальної юстиції до умов воєнного стану, проте не передбачає відступу від фундаментальних засад кримінального процесу

Наголошено на потребі подальшого вдосконалення положень статей 615 та 615-1 КПК України, зокрема щодо порядку продовження тримання під вартою, верифікації електронних доказів, обґрунтування постанов прокурора під час виконання ним функцій слідчого судді, а також відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження з урахуванням ризиків кібербезпеки та удосконалення відповідних процесуальних гарантій. Разом із тим використання цих інструментів породжує додаткові ризики у сфері захисту персональних даних і кібербезпеки, тому легітимність особливого режиму кримінального провадження можлива лише за умови дотримання принципів винятковості, тимчасовості та пропорційності.

З урахуванням практики Європейського суду з прав людини та підходів інституцій Європейського Союзу сформульовано рекомендації, спрямовані на вдосконалення процесуальних механізмів з метою забезпечення балансу між ефективністю кримінального переслідування та гарантіями основоположних прав людини в умовах надзвичайних обставин.

Ключові слова: воєнний стан, особливий режим кримінального провадження, ст. 615 КПК України, судовий контроль, тримання під вартою, процесуальні гарантії, електронні докази, права людини, принцип пропорційності.

Andrushko O.V., Dundukova L.V. Constitutional and procedural limits of the special regime of criminal proceedings under martial law.

The article examines the special regime of criminal proceedings under martial law provided for in Article 615 of the Criminal Procedure Code of Ukraine (hereinafter, the CPC of Ukraine). It explains the grounds for introducing this special regime in accordance with the Law of Ukraine “On the Legal Regime of Martial Law” and outlines the development of legislative amendments, as well as their connection with the provisions of this Law and the constitutional principles that define the limits of permissible restrictions on human rights and freedoms.

It is argued that, as a result of the full-scale war and the circumstances connected with it, a special model of criminal justice has emerged, shaped by wartime realities, including active hostilities, the temporary occupation of certain territories, the destruction of infrastructure, and the disruption of the normal functioning of the justice system.

The article also considers the documentation of evidence, the peculiarities of pre-trial investigation, and remote participation in procedural actions, since the use of these procedural mechanisms helps ensure the continuity of criminal proceedings in the context of a prolonged armed conflict.

It is shown that the special regime of criminal proceedings provided for in Article 615 of the CPC of Ukraine is a necessary tool for adapting the criminal justice system to martial law, but does not mean abandoning the fundamental principles of criminal procedure.

The article emphasizes the need for further improvement of the provisions of Articles 615 and 615-1 of the CPC of Ukraine, in particular with regard to the procedure for extending pre-trial detention, the verification of electronic evidence, the substantiation of prosecutors’ decisions when exercising the functions of an investigating judge, as well as the restoration of lost criminal case materials with due regard to cybersecurity risks and the strengthening of relevant procedural safeguards. At the same time, the use of these instruments creates additional risks in the field of personal data protection and cybersecurity; therefore, the legitimacy of the special regime of criminal proceedings is possible only if the principles of exceptionality, temporariness, and proportionality are observed.

Taking into account the case-law of the European Court of Human Rights and the approaches of the institutions of the European Union, the article formulates recommendations aimed at improving procedural mechanisms in order to ensure a balance between the effectiveness of criminal prosecution and the protection of fundamental human rights under extraordinary circumstances.

Key words: martial law, special regime of criminal proceedings, Article 615 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, judicial control, pre-trial detention, procedural safeguards, digitalization of criminal proceedings, electronic evidence, human rights, principle of proportionality.

Постановка проблеми. Запровадження воєнного стану в Україні зумовило адаптацію кримінального процесу до умов збройного конфлікту, тимчасової окупації окремих територій, руйнування інфраструктури, втрати доступу до державних реєстрів та обмеження можливостей здійснення повноцінного судового контролю. За таких обставин особливого значення набуває застосування ст. 615 Кримінального процесуального кодексу України [1], яка встановлює спеціальний режим кримінального провадження в умовах воєнного стану. Водночас застосування цього режиму пов’язане з низкою теоретичних і практичних питань. Насамперед ідеться про межі допустимого спрощення процесуальної форми, забезпечення судового контролю за обмеженням права на свободу, а також належність і допустимість доказів.

Важливе значення для аналізу цієї проблематики мають правові позиції Конституційного Суду України щодо меж застосування ст. 615 КПК України [2, 3].

У зв’язку з цим актуальним є комплексне наукове осмислення конституційних меж функціонування особливого режиму кримінального провадження, оцінки його відповідності засадам кримінального процесу, Конституції України та міжнародним стандартам захисту прав людини.

Мета статті полягає в комплексному дослідженні особливого режиму кримінального провадження в умовах воєнного стану, передбаченого ст. 615 КПК України, з урахуванням його законо-

давчої еволюції, конституційних меж застосування, практики Конституційного Суду України та впливу цифровізації на забезпечення процесуальних гарантій.

Стан опрацювання проблематики. Окремі питання реалізації особливого режиму кримінального провадження в умовах воєнного стану вже були предметом наукового аналізу. Так, у праці І.В. Гловюк та В.А. Завтура [4] досліджено розвиток спеціального режиму кримінального провадження в умовах воєнного стану, умови застосування ст. 615 КПК України, а також окремі проблеми реалізації делегованих процесуальних повноважень і допустимості доказів, отриманих у порядку цієї статті.

Серед спеціальних досліджень, присвячених особливостям кримінального провадження в умовах воєнного стану, окрему увагу слід приділити праці Т.Г. Фоміної [5], у якій розкрито питання збереження матеріалів кримінального провадження в умовах воєнного стану, порядку відновлення втрачених матеріалів, а також способів їх збереження в електронній формі. Серед новіших досліджень слід відзначити працю К.С. Застрожникової [6], у якій проаналізовано теоретичну природу особливого режиму як самостійного тимчасового механізму кримінального провадження в умовах воєнного стану.

Водночас попри наявність окремих наукових праць, питання застосування ст. 615 КПК України, її законодавчого розвитку, а також цифровізації кримінального провадження і забезпечення судового контролю в умовах воєнного стану залишаються недостатньо дослідженими.

Виклад основного матеріалу. Тривалий збройний конфлікт сформував складне правове середовище для функціонування системи кримінального правосуддя. Передусім воєнні ризики та зовнішні загрози об'єктивно впливають на можливість повної реалізації процесуальних правил, які передбачені звичайною моделлю кримінального провадження. За таких умов ускладнюється визначення територіальної юрисдикції судів, порушується стабільність комунікації, обмежується доступ до публічних реєстрів, а учасники кримінального провадження нерідко перебувають у різних регіонах або на територіях із постійними загрозами для життя та безпеки.

Водночас навіть в умовах війни держава зобов'язана забезпечувати права людини і не вправі усувати судовий контроль, який є основною гарантією від незаконного обмеження свободи та особистої недоторканності. Відповідно до ст. 29 Конституції України [7] кожна особа має право на свободу та особисту недоторканність, а також на судовий захист у разі незаконного затримання чи тримання під вартою. Ці гарантії тісно пов'язані з презумпцією невинуватості, правом на захист та іншими основними принципами кримінального провадження. При цьому законодавство про воєнний стан не передбачає повного припинення цих гарантій. Більше того, за змістом Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [8] правосуддя на території, де введено воєнний стан, здійснюється виключно судами, а судова юрисдикція не може бути скасована. У цьому контексті особливий режим кримінального провадження не слід розглядати як окрему чи автономну «військову модель» кримінального судочинства. Його суть полягає не у відмові від загальних процесуальних принципів, а у тимчасовій адаптації кримінального процесу до екстремальних умов, у яких суспільство і держава змушені функціонувати. Такий підхід безпосередньо впливає з положень частини третьої ст. 7 КПК України [1], відповідно до якої зміст і форма кримінального провадження в умовах воєнного стану повинні відповідати загальним принципам кримінального провадження з урахуванням особливостей, визначених законом.

Отже, законодавець не створив системи правосуддя воєнного часу, а лише запровадив спеціальний механізм, покликаний забезпечити безперервність кримінального провадження у випадках, коли застосування загального порядку кримінального провадження є об'єктивно неможливим.

Прикладом такої адаптації є механізм, за яким у разі відсутності технічної можливості доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань слідчий, дізнавач або прокурор можуть розпочати досудове розслідування на підставі відповідної постанови з подальшим внесенням відомостей до ЄРДР одразу після відновлення доступу. Цей механізм свідчить про допустимість тимчасового відступу від електронної форми реєстрації з метою забезпечення невідкладного реагування держави на кримінальне правопорушення.

Іншим прикладом є можливість проведення обшуку чи огляду житла або іншого володіння особи без участі понятих, якщо їх залучення є об'єктивно неможливим або пов'язане з реальною небезпекою для життя чи здоров'я. У такому разі закон вимагає обов'язкового безперервного відеозапису відповідної процесуальної дії. Це свідчить про те, що спрощення процесуальної форми не означає відмови від гарантій, а передбачає їх трансформацію шляхом заміни класичних форм контролю технологічними засобами фіксації та перевірки.

Найбільш чутливою сферою особливого режиму кримінального провадження залишається регулювання тримання особи під вартою. Саме тому для визначення конституційних меж застосування ст. 615 КПК України мають значення рішення Конституційного Суду України.

Рішенням Другого сенату № 8-р(П)/2024 від 18 липня 2024 року визнано неконституційною частину шосту ст. 615 КПК України, оскільки передбачений нею механізм допускав продовження строку тримання під вартою без вмотивованого судового рішення та належного судового контролю [2]. Рішенням Конституційного Суду України № 3-р(П)/2026 від 1 квітня 2026 року визнано неконституційною частину п'яту ст. 615 КПК України, яка передбачала автоматичне продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою у разі неможливості проведення підготовчого судового засідання до розгляду цього питання судом, але не більше ніж на два місяці [3]. Суд зазначив, що такий механізм не відповідає вимозі юридичної визначеності як складовій принципу верховенства права, а також положенням ст. 29, 55, 62 і 63 Конституції України.

Висновки Конституційного Суду України повністю відповідають усталеній практиці Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). ЄСПЛ неодноразово вказував, що автоматичне або формальне продовження строку тримання під вартою без належного судового розгляду, індивідуального обґрунтування та перевірки можливості застосування менш суворих запобіжних заходів порушує пункт 3 ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Також ЄСПЛ наголошує, що з плином часу сама лише тяжкість обвинувачення не може виправдовувати подальше тримання особи під вартою, а відповідне рішення має ґрунтуватися на релевантних і достатніх підставах з урахуванням конкретних обставин справи (див., зокрема, *Buzadji v. the Republic of Moldova* [GC], no. 23755/07, 5 July 2016; *Gordyeyev v. Ukraine*, no. 14335/18, 11 September 2025) [9, 10].

Таким чином, рішення Конституційного Суду України № 8-р(П)/2024 та № 3-р(П)/2026 сформували послідовну правову позицію: навіть в умовах воєнного стану держава зобов'язана забезпечувати реальний, а не формальний судовий контроль за обмеженням права на свободу та особисту недоторканність. Відсутність такого контролю є неприпустимою, оскільки суперечить конституційним гарантіям та міжнародним стандартам захисту прав людини.

Особливої уваги потребують також питання перевірки достовірності електронних доказів та відеозаписів, отриманих у порядку частини одинадятої ст. 615 КПК України. Із прийняттям Закону України № 2201-IX [11] до ст. 615 КПК України було внесено положення, спрямовані на цифрове забезпечення кримінального провадження, а Кодекс був доповнений ст. 615-1, якою визначено порядок відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження. Одним із важливих нововведень стало закріплення обов'язку зберігати в електронній формі копії процесуальних документів, складених під час досудового розслідування в умовах воєнного стану. Такий підхід свідчить, що цифровізація виконує не лише технічну, а й гарантійну функцію, забезпечуючи безперервність кримінального провадження у випадках втрати паперових матеріалів унаслідок бойових дій, евакуації або знищення приміщень, де вони зберігалися. Якщо матеріали кримінального провадження знищені внаслідок воєнних дій, переміщення органів досудового розслідування чи руйнування відповідної інфраструктури, подальше провадження може здійснюватися з використанням електронних копій документів та інших носіїв інформації, зокрема фотоматеріалів, відеозаписів та цифрових файлів.

Однак використання таких матеріалів потребує дотримання підвищених вимог до їх автентичності, цілісності та належної процесуальної фіксації способу отримання. Відсутність чітких критеріїв перевірки, зокрема шляхом хешування файлів, аналізу метаданих і забезпечення належного ланцюга збереження, ускладнює належну перевірку таких матеріалів та створює додаткові ризики їх фальсифікації, особливо з огляду на кіберзагрози в умовах воєнного стану.

Отже, цифровізація кримінального процесу не усуває проблему допустимості доказів, а, навпаки, актуалізує питання належності, допустимості, достовірності та процесуальної форми отримання таких доказів. З огляду на це, доцільним видається доповнення ст. 615 та 615-1 КПК України положеннями, які встановлювали б обов'язкові технічні стандарти верифікації цифрових носіїв інформації.

З огляду на викладене, особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану має подвійне значення. З одного боку, він є необхідним інструментом забезпечення безперервного функціонування системи кримінальної юстиції в екстремальних умовах. З іншого боку, його застосування супроводжується ризиками звуження процесуальних гарантій, насамперед права на

свободу, права на судовий захист і права на правову допомогу. Саме тому такий режим є допустимим лише за виняткових обставин, протягом обмеженого часу, за наявності належного обґрунтування та за умови збереження реального судового контролю. Такий підхід узгоджується з Конституцією України, Законом України «Про правовий режим воєнного стану», положеннями статей 615 та 615-1 КПК України, рішеннями Конституційного Суду України № 8-р(II)/2024 та № 3-р(II)/2026, а також практикою Європейського суду з прав людини.

Висновки. Особливий режим кримінального провадження, передбачений ст. 615 КПК України, є необхідним інструментом адаптації системи кримінальної юстиції до екстремальних умов воєнного стану. Він дає змогу забезпечити безперервність досудового розслідування та судового розгляду у випадках, коли повне дотримання стандартних процесуальних форм є об'єктивно неможливим через бойові дії, тимчасову окупацію територій, знищення інфраструктури або втрату доступу до державних реєстрів.

Водночас проведений аналіз свідчить, що такий спеціальний режим не може розглядатися як відмова від загальних засад кримінального процесу. Навпаки, будь-яке спрощення процедур, зокрема зміна підсудності, розширення повноважень прокурора, застосування альтернативних способів фіксації доказів і цифрових інструментів, має відповідати принципам винятковості, тимчасовості та пропорційності.

Цифровізація кримінального провадження, зокрема електронне зберігання документів, обов'язкова відеофіксація процесуальних дій та використання електронних доказів, відкриває додаткові можливості для забезпечення безперервності правосуддя в умовах війни. Разом із тим її застосування породжує додаткові ризики у сфері інформаційної безпеки та захисту персональних даних і потребує належного нормативного врегулювання та посилення процесуальних гарантій.

Проведене дослідження свідчить про доцільність подальшого вдосконалення механізму, передбаченого ст. 615 КПК України, а також положень ст. 615-1 КПК України. Зокрема, потребують нормативного уточнення порядок невідкладного судового розгляду питання про продовження тримання під вартою після усунення обставин, що об'єктивно перешкождали здійсненню правосуддя, процедури верифікації електронних доказів і відеозаписів з метою мінімізації ризиків їх фальсифікації, а також підстави та межі обґрунтування постанов прокурора у випадках виконання ним повноважень слідчого судді. Не менш важливим є посилення процесуальних гарантій відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження з урахуванням ризиків кібербезпеки.

Отже, особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану є допустимим лише як винятковий і тимчасовий механізм, реалізація якого має відбуватися за умови збереження ефективного судового контролю, дотримання процесуальних гарантій та забезпечення належного балансу між потребами національної безпеки й захистом прав людини, що сприятиме підвищенню відповідності положень КПК України конституційним стандартам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013, № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.
2. Рішення Другого сенату Конституційного Суду України у справі за конституційними скаргами Оніщенка Руслана Ілліча, Гаврилюка Дмитра Михайловича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої ст. 615 Кримінального процесуального кодексу України (справа про гарантії судового контролю за дотриманням прав осіб, яких утримують під вартою) від 18.07.2024 № 8-р(II)/2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-24#Text>.
3. Рішення Другого сенату Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Червінського Романа Григоровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини п'ятої ст. 615 КПК України від 01.04.2026 № 3-р(II)/2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/uk-sv/v003p710-26#Text>.
4. Гловюк І., Завтур В. Кримінальне провадження в Україні в режимі воєнного стану. *The Challenges and Opportunities in Law: Ukrainian Case under the Conditions of War*. Kraków, 2023. URL: <https://books.akademicka.pl/publishing/en/catalog/book/554/chapter/12340>. DOI: 10.12797/9788381388887.06.
5. Фоміна Т.Г. Особливості збереження матеріалів кримінальних проваджень в умовах воєнного стану. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. URL: <https://>

- dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/54dc41f3-6c65-4d5a-aa23-efed22ec75f1/content. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2022.2.22>.
6. Застрожнікова К.С. Особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану: теоретико-практичний вимір. *Право і суспільство*. 2025. URL: https://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2025/3_2025/part_2/28.pdf. DOI: 10.32842/2078-3736/2025.3.2.26.
 7. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. ст. 141.
 8. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
 9. European Court of Human Rights. Case of Buzadji v. the Republic of Moldova [GC]. Application no. 23755/07. Judgment of 5 July 2016. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22002-11101%22%5D%7D>.
 10. European Court of Human Rights. Case of Gordyeyev v. Ukraine. Application no. 14335/18. Judgment of 11 September 2025. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-244729%22%5D%7D>.
 11. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Закон України від 14 квітня 2022 року № 2201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 25.03.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 23.04.2026
Дата публікації: 10.05.2026

© Андрушко О.В., Дундукова Л.В., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0